

կապոցով կապված են, բայց նորա հայեցումքը թափանցում է ապագայն. երբեմն նա բողբոջուն ծաղիկներ է բռնում. իւր ձեռի մէջ, երբեմն մի բաժակ կախարդական ըմպելիքով լի: Ոչ մի բան նման չէ նորա ձայնի քաղցրութեան, նորա ժպտի գեղեցկութեան, որքան մարդ մտնենում է գերեզմանին, այնքան նա մաքուր եւ փառուն է երեւում միւթարված մահկանացուներէ աջքում: Հաւատը եւ քորմածութիւնը նորա քոյր, են վրէժում: Նորա անունը «Յոյս» է:

ԱՋԳՈՅԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

«Հայնդարերէ ի վեր իւր աղէտքն ու թշուառութիւնը կողքայ գնտակաւին ալ ողբալու վրայ է: Հայուն կրած սոյն յարտեւ աղէտից ու թշուառութեան շարունակութիւնը սա ընդհանուր կարծիքն ու համոզումը յառաջ բերած է ըսել թէ: թշուառութիւնը Հայուն ճակատագիրն եղած է: Գլ գլոյն

Պիտի հաւատան մեզ արդեօք, երբ ըսենք թէ բոլոր մեր այս աղետից եւ թշուառութեան պատճառը բուն իսկ մենք ենք:

Այդ թշուառութիւնն հարկաւ իր արտաքին եւ անուղղակի նպատճառներն ունի, որոյ դէմ շարունակ կռիւ գոհանք ու կտրանքանք, բայց ինչո՞ւ չենք տեսներ ու չենք զգար թէ դորա պահէն գլխաւոր եւ ուղղակի պատճառը մենք ենք: Եւ ի՞նչ ըրած ենք, պիտի հարցնեն թերեւ, որ մենք եղած լինինք մեր թշուառութեան բուն պատճառը:

Ոչ թէ բան մ'ըրած ենք, այլ աղէտք եղածը ընեխուս կամ ընեւ չուզելնուս համար է որ մենք եղած ենք մեր թշուառութեան եւ այս նիւն զիճակին պատճառը:

Ըստ մեզ Հայուն ճակատագիրն դէմ հայհոյութիւն է ըսել թէ թշուառութիւնը Հայուն ճակատագիրն եղած է:

Հայուն բուն ճակատագիրը ոչ թէ թշուառութիւն, այլ մեծութիւն է եւ երջանկութիւն, բայց եթէ դարերէ ի վեր եւ

տակաւ ինչոպէս թշուառ ենք, պատճառը մենք ենք, ինչո՞ւ թշուառ չէ Ռուսաստանի Հայը, ինչո՞ւ թշուառ չէ Հնդկաստանի Հայը, ինչո՞ւ թշուառ չէ Պարսկաստանի Հայը, Ռումանիոյ Հայը, Հունգարիոյ եւ Թրանսիլվանիոյ Հայը, Անգլիոյ Հայը, Ամերիկայի Հայը, վերջապէս աշխարհիս ամեն կողմի գտնուող Հայը, եւ մինակ Թուրքիոյ մէջ գտնուող Հայը թշուառ է, միթէ նոքա նուա՞ղ Հայ ենք քան զմեզ, եւ եթէ թշուառութիւնը Հայուն ճակատագիրն եղած լինէր, այդ միւս Հայերն ինչպէ՞ս կրնային բացառութիւն մը կազմել ատկէ, քանի որ ճակատագիրը բոլոր քանի անխուսափելի է:

Բայց եթէ միւս Հայերն երջանիկ են եւ գոհ իրենց վիճակէն, ի՞նչ է ուրեմն պատճառը որ մինակ Թուրքիոյ Հայն այսպէս յարատեւ թշուառութեան մատնուած պիտի լինի:

Ասի ճակատագրի գործ չէ, զի եթէ այնպէս եղած լինէր, պէտք էր քնդհանուր ըլլալ իսկ եթէ չէ քնդհանուր այլ մասնական, ապա ուրեմն պատահական քան մ'է մեզ համար այդ թշուառութիւնը, յստից ազատելու համար մեր բոլոր ջանքերն ու ճիգերն ալ կապացուցանեն ու կհաստատեն թէ Թուրքիոյ Հայուն կրած տառապանքն ու աղետը պատահական են եւ ոչ երբէք իր ճակատագրի, զի ճակատագրին դէմ մաքառիլը յիմարութիւն է:

Բնութեան անգլիմագրելի մէկ օրէնքն է թէ տկարը ուր որ ալ գտնուի միշտ կճնշուի ու կհաւաքուի, Ասի ոչ միայն մարդկային քնկերութեան մէջ, այլ եւ կենդանեաց, կենդանական բուսոց եւ մինչեւ իսկ անգործարանաւոր էակաց տեսակին մէջ անգամ կտեսնուի: Պնդել եւ ջանալ թէ տկարը չհաւաքուի, քնութեան օրէնքը յեղաշրջելու ճգնիլ եւ անկարելիութեան դէմ մաքառիլ է:

Ճնշումէ եւ հաւաքմանքէ ազատելու եւ ազնա մնալու համար պէտք է զօրաւոր ըլլալ:

Այս է անհրաժեշտ եւ միակ պայմանը, եւ ոչ որ կուզէ եւ կրկնաքի իրօք զօրաւոր ըլլալ, առիթ չստանալ իրենն ուս:

Այս է միակ բացատրութիւնը այն անհասկանալի կարծիքին երեւոյթին, թէ ինչո՞ւ օտար երկիրներ գտնուող Հայը երջանիկ է եւ Թուրքիոյ Հայը մինակ թշուառ, — վասն զի օտար

երկրի մէջ գտնուող Հայր զօրանոր է եւ ինքզինքը զօրանոր
ըրած, մինչդեռ Թուրքիոյ Հայը տկար է եւ անզօր, եւ իր այդ
տկարութեան եւ անզօրութեան վիճակէն բնաւ դուրս ելնել
չուզելէն զատ, կարծես թէ մասնաւոր ահնջ եւ վաւաք մ' ունի
իր այդ տկար վիճակին մէջ մնալու եւ յարատեւելու։
Երբ Հայկական դատի ձեռնարկին համար վերջերս եւրոպա-
յի մէջ պաշտօնական թէ անպաշտօն լսել մը հրատարակու-
թիւններու յայտարարութիւններ եղան, առոնց մէջ լսուեցաւ
որ կրսէին թէ Հայը կանացի ազգ մ' է։
Տարակոյս չկայ թէ ամենքնիւ ալ նեղացանք այս ձախող եւ
անախորժ ակնարկութեանը դէմ, զոր հերքելու համար փու-
թացինք Ռուսաստանի եւ այլ տեղեաց հայ զինուորներն ու
զօրապետներն յառաջ քշել ու անոնց քաջութիւններովը պար-
ծիլ, մինչդեռ Թուրքիոյ Հայէն մէկ հատ զինուոր չունէինք ցոյց
տալու, այդ անախորժ ակնարկութիւնն իրօք հերքած ըլլալու
համար, եւ ինչո՞ւ տեսնել եւ զգալ չէինք ուզեր թէ այդ կա-
նացի, ըլլալու ակնարկութիւնը ոչ թէ աշխարհիս երեսը գլու-
նուող բոլոր Հայոց կպատկանէր, այլ միայն Թուրքիա բնակող
Հայոց ազգին, զի սա էր մինակ որ երոպա դիմած էր Հայ-
յաստանի ինքնօրինութիւնը խնդրելու։
Թողունք ամեն նկատում ի բաց, եւ արդարութեամբ եւ ա-
նաչառութեամբ մտածենք, կամ ինչպէս կրկէ Արեւելեան ա-
ռածը ծուռ նստինք, շիտակ խօսինք։
Եթէ մենք եղած ըլլայինք Անգղիացի ազգ մը, եւ տեսնէինք
թէ աշխարհիս մէկ ծայրէն ուրիշ Ժողովուրդ մը իր ձեռքերը
մեզ կերկնցնէ եւ ինքնավարութիւն կամ ինքնօրինի կառա-
վարութիւն կ'իտնդրէ, այդ Ժողովուրդը որ մէկ հատ զինուոր
չկրնար ցոյց տալ իր մէջէն, եւ զինուորութեան խնդիր մ' ելած
ատեն խուճի խուճի բողոքելու կ'իմէ եւ խոյս տալ կաճապա-
րէ զինուորութենէ, վերջապէս եթէ տեսնէինք Ժողովուրդ մը,
որ իր մէջ մէկ հատ զինուոր չունի եւ ալ չուզէր ունենալ եւ
կեղծ ինքնօրինութիւնն կպահանջէ, չպիտի ըսէինք թէ այդ
ազգը կամ Ժողովուրդը կանացի ազգ մ' է, որ փոխանակ ինք-
նավարութեան աւելի պաշտպանութեան եւ խնամակալութեան
մը կարօտ է։

Թուրքիոյ Հայր Ռուստատանի կամ Հունգարիոյ Հայ դորաց
ու գորավարաց քաջութեամբը պարծենալու երբէք իրաւունք
չունի այլ այդ իրաւունքը այն ատեն մինակ կունենար, եթէ
ինքն ալ իր մէջէն այդպիսի գորական ու գորավարներ հանէր,
ինքնօրինութիւն խնդրողը ոչ ռուսիացի Հայն էր, ոչ հնդկաս-
տանցի Հայր եւ ոչ Հունգարիոյ Հայր, այլ Տաճկաստանի Հայն
էր, որ ոչ գորավար մը ունէր եւ ոչ զինւոր մը, եւ որ ամենէն
ցաւալին է եկեղեցականներ առաջը ձգած հայ զինւորագրու-
թեան դէմ բողոքելու կեխէր, փոխանակ այդ առիթէն օգուտ
քաղելով ջոյց տալու թէ Թուրքիոյ Հայն ալ զինւորութենէ
չխորշիր եւ գիտէ մահուանէ չվախնալ:

Կայ, կրնայ գտնուիլ ժողովուրդ մը երկրիս վրայ, կհար-
ցնենք, որ զինւոր չաւնենայ, զինւորութեան մէջ կրթութիւն
եւ վարժութիւն ըրած չըլլայ, եւ երբեմն առիթներու մէջ զին-
ւորութենէ խոյս տալու եւ խորշելու արամագրութիւն մ'ալ
ցոյց տուած ըլլայ, եւ երբէն քնդզինքը կառավարելու ազատ եւ
ինքնօրինի վարչութիւն մը ձեռք ձգելու հետամուտ լինի:

Ինքնօրինութիւնը մահուանէ չվախցող եւ գիւցազն ժողո-
վրդոց կփայտէ, գիւցազնութիւն ու գիւցազունք ալ միայն
զինւորականութեան մէջ կյառնեն եւ ոչ այլուր, ով որ մեռ-
նելէ չվախնար, նմա մահուան վտանգը շատ քիչ կպատահի, փսկ
ով որ մեռնելէ կերկնչի, նա միշտ մահուան վտանգներու ենթ
թակայ կըլլայ, Ասի փորձուած ճշմարտութիւն մ'է, եւ արեւ-
ելեւան առած մի խկ կհաստատէ զայդ թէ մարդ ինչ բանէ
որ կվախնայ, նա միշտ իրեն կպատահի:

Պարսալ է առարկել թէ երբ Թուրքիոյ Հայը չերջերս զինւո-
րութենէ խոյս տալ ազեց, սա կամ նա պատճառաւ էր: Պատ-
լուալ է այդ, զի կայ այժմ այդ պատճառներն որ Բաւսճուզի,
Վարնայի եւ Շումնուի չկերջապէս Բուլղարիոյ Հայերն ալ երբ
ենայժմ զինւորութենէ ազատ մնալին կպահանջեն եւ կամ
երկրէն դադարել կպառնան: Ասի կապացուցանէ թէ Թուր-
քիոյ Հայը ինչ պարագայի մէջ ալ որ լինի, գիտէ, եւ վարպետ
է մէյմէկ պատճառանքներ հանել ու քստեղծել, միայն թէ
զինւորութենէ խոյս տայ, եւ պէտք ենք գիտնալ թէ վերեզա-
կութեան մէջէն գիւցազուններ եւ շահատակներ չկրնադեղնել:

Տկարն ու անդօրը, ուր որ ալ լինի միշտ կճնշուի եւ կհարածուի, եւ ասի քնական օրէնք մ'է: Ճնշուիլ աւ հարածուիլ չուզող մը պէտք է ինքզինքը իր գտնուած տեղւոյն եւ երկրին մէջ զօրաւոր տարր եւ ժողովուրդ մ'ընելու աշխատի, ինչ միջոցով որ կարելի է:

Թողունք միջոցներն ի բաց, միայն սակհարցներէ թէ Թուրքիոյ մէջ Հայ ժողովուրդը տկար է թէ զօրաւոր, եթէ զօրաւոր է, որոնք են իր զօրութեան միջոցներն եւ ո՞ր իր զօրութեան արգիւնքը, իսկ եթէ տկար է, ապա ուրեմն ինչ միջոցաւ ալ որ լինի պէտք է ինքզինքը եւ իր տարրը զօրացնել, զի իւր կրած բոլոր աղէտից եւ թշուառութեան պատճառը միմիայն իւր այդ տկարութիւնն է, յորմէ չէ ուղեր մերկանալ, չէ սուգեր ի բաց թողուլ, եւ իրը զօրաւոր ըլլալու առիթ ալ ներկայացեր է թերեւս իր թշնամեաց խորհրդոցն անսալով ու խաբուելով, այդ առթէն օգուտ չբաղելէն դատ մերժեր է նաեւս այդ առիթը, այսպէս զոյց տալով թէ Հայը Թուրքիոյ մէջ միշտ տկար, անզօր եւ զախկոտ կուգէ ապրիլ, եւ իրաւունք ու տեղի թերեւս համարձակութիւն ալ տալով իրմէն զօրաւորներուն, որ առանց բանի տեղ դնելու եւ կարեւորութիւն տալու տկար Հայուն զանի միշտ ճնշեն ու հալածեն:

Պարապ է ոմանց առարկելը թէ մեր ազգը հոս անոր համար թշուառ է, ինչու որ օտար տէրութիւն մը պաշտպան չունի իրեն:

Այլք ինչ կուզեն թող ըսեն, եւ ինչպէս կուզեն այնպէս թող հաւատան, մեր համազումն այն է թէ օտար տէրութիւն մը չը մտածեր, եւ չհոգար ուրիշ հպատակ ազգ մը, բայց եթէ իր շահուն եւ զանի իրեն գործիք ընելու համար, օտար պաշտպանը իրեն գործին եկած բարիքը կընէ եւ ոչ թէ այդ ժողովրդեան խոսովէս պէտք եղած բարիքը: Աերջանպէս օտար տէրութեանց մէջ անկեղծ մարդասիրութեան զգացում ունեցող տէրութիւն մը գտնուելուն նշաններն շատ սակաւ տեսած ենք որ հաւատանք եւ այդպիսի պաշտպանութիւն մը օգտակար դատենք:

Տկար ազգի մը համար օտարին վրայ յոյս դնելը ըստ մեզ ապագի մեծագոյնը է քան թէ օգտակար, ինչպէս զմեզ զօրաւոր տարր եւ ժողովուրդ մ'ընելու ջաշխար-

սին վախճանած է նոյն քաղաքում հայազն տիկին թագուհի Նազարեան: Հանգուցեալի ծնողասէր զաւակներ զօրական գլխաւորն (Վոյսկովոյ ստարշինա) եղիա եւ գնդապետ Յովհանէս Նազարեաններն ի յիշատակ իւրեանց մօրն ընծայած են Էյակի եկեղեցուն մի զանգակ յիսուն փութանոց եւ մի եկեղեցական զգետա 300 բուբլի արժողութեամբ: Հայր Սոբրիասեանը վիսիրտ շնորհակալութիւններ կ'այտնէ մեծ Պ. Նազարեաններին իւրեանց բարեպաշտ ընծայաբերութեան համար:

Պետերբուրգի համալսարանի հայկաբանութեան պրօֆէսոր մեծ Պ. Բ. Պատկանեանից խմբագրութիւնս շնորհակալութեամբ ստացաւ այս օրերս նորա հրատարակած «Պատմութիւն Սեբէոսի Եպիսկոպոսի ի Հերակլն եւ սկիզբն նորագիւտ Պատմութեան Միսիթարայ Անեցւոյ»:

Սա մեր արդիւնաւոր հայագէտ պրօֆէսորի քսանեւերրորդ աշխատութիւն է, որի համար պ. Պատկանեանը կ'ապելէ ամեն հայասէր անձի անկեղծ շնորհակալութիւն եւ յարգանք:

Պատկանեանը զարգարած է իւր հրատարակութիւնը նախորդող ազգային գրականութեան նախանձախնդիր եւ մեծ հաւանութիւն վեհափառ Հայրապետի Անուանին: Նոյն հրատարակութեան մի յիշատակագիր ցնկէզօծ օրինակը մատուցած է մեծ պրօֆէսորը Վեհ. Վաթողիկոսին, որին Վեհափառութիւնն իւր շնորհակալութիւնը յայտնեց պ. Պատկանեանին անանձին Հայրապետական օրհնութեան Կոնդակով:

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ.

Մանչէստէրից մեր բարեկամը կգրէ. «Մինոր ժամացոյց գրքովեցաւ տեղիս քաղաքային վարչութեան շինութեան վերայ, որի զանգը Սիօնի ամենամեծ զանգակին կ'համապատասխանէ: Իւր հետն ունեցած 12 միջակ զանգակներով ժամը զարկելէն յետոյ 5 րոպէ նօտայով կնուագէ, — գործ որ պատիւ կբերէ Մանչէստէրի բոլոր ժողովրդին: